

UNIVERSITAT DE BARCELONA

PRODUCCIÓ I DISTRIBUCIÓ D'UNA TERRISSERIA MEDIEVAL: CABRERA D'ANOIA

Esther Travé Allepuz

Tesi Doctoral dirigida per:
Dr. José Ignacio Padilla Lapuerta

4. LA SEQÜÈNCIA CRONOLÒGICA DEL TALLER: FASES D'OCUPACIÓ I ESGOTAMENT

És indiscutible que la adaptació al terreny sorgeix de la necessitat de superar uns constrenyiments físics i que precisament aquestes limitacions de l'espai marcaran l'evolució posterior del taller. Aquesta adaptació progressiva al terreny i l'evolució cronològica de les estructures descobertes posen de manifest un procés de desplaçament de les instal·lacions de la terrisseria cap al nord que queda corroborat per les datacions de radiocarboni i arqueomagnetisme que s'han realitzat a diverses estructures de cocció i alguns nivells procedents dels obradors. Aquestes datacions han proporcionat resultats significatius estretament vinculats i d'acord amb la cronologia relativa que la seqüència estratigràfica ofereix permeten plantejar una explicació plausible del desenvolupament hipotètic d'aquest centre productor al llarg de tota la seva vida útil, els inicis del qual són certament dubtosos, però podrien remuntar-se fins al segle VIII i la seva durada s'allarga fins la primera meitat del segle XV com a mínim. Aquesta evolució espacial s'estén en dos sentits: d'una banda una evolució frontal o perpendicular a la línia de les balmes que ja hem esmentat anteriorment i que es fa patent a partir de l'ampliació dels obradors i les alineacions de forns sorgides de la reutilització successiva dels processos de cocció. D'altra banda, també té lloc un procés d'evolució lateral de desplaçament paral·lel a la línia de la balma que queda il·lustrat pel desplaçament successiu cap al nord, tant dels obradors com de les alineacions de forns.

Aquests processos d'evolució perpendicular i paral·lela, comuns a les instal·lacions que responen al model d'abric-taller parteixen de l'alternança prèvia de nivells de diferent duresa en el substrat geològic. En el cas de Cabrera d'Anoia –ja n'hem parlat– les cobertes de travertí presenten una duresa major que la granodiorita meteoritzada que cobreixen, que s'endureix progressivament a mesura que guanya profunditat. La granodiorita en aquestes condicions d'alteració és especialment apta per a l'excavació de les àrees de treball i de les estructures de cocció de ceràmica, i és aquí on té lloc

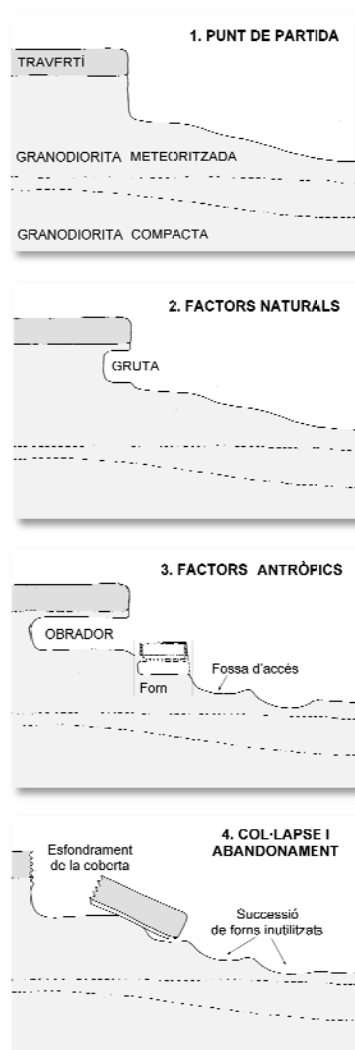

Fig. 162 – 165: Esquema teòric de l'evolució de l'abric – taller: (d'esquerra a dreta) 1. Punt de partida, 2. Factors naturals, 3. Factors antròpics, 4. Col·lapse i abandonament (dibuix E. Travé. Cf. TRAVÉ, 2007: f. 7 – 10; i PADILLA et alii, 2008: f. 3).

l'acció antròpica, que afecta un canvi natural o geològic previ. D'aquesta manera veiem com les petites grutes naturals que propiciava l'acció geològica són ampliades a fi de generar un espai de treball. Paral·lelament a aquesta ampliació dels abrics naturals, té lloc l'excavació dels forns en el mateix substrat de granodiorita (fig. 162 – 165). El primer forn de cada seqüència de reutilització és excavat relativament lluny de la balma de tal manera que, quan es construeixi el segon forn tot aprofitant la cambra de foc del primer com a fossa d'accés al segon i així successivament, s'iniciarà un procés d'evolució perpendicular fins arribar a la paret de la terrassa. En aquest moment, a conseqüència de les coccions successives i de la remodelació dels abrics, la geologia de l'espai es veu alterada de tal manera que la desestabilització del granit juntament amb el pes cada cop major del bloc de travertí que cobreix l'abric produirà, d'una banda, l'enfonsament dels forns successius amb una freqüència cada cop major i, de l'altra, l'enfonsament en darrer lloc de la coberta de travertí que s'ha vist desestabilitzada pel darrer forn²⁷, ja massa proper a la paret.

A causa de tot plegat, acaba el procés d'evolució frontal i s'inicia un segon procés ara d'evolució lateral, que es fa manifest quan s'inicia una nova cadena de forns o bé quan s'excava un nou abric al vessant. El resultat de tot aquest procés presenta un jaciment on el fort relleu limita extremadament la superfície horitzontal, fet que implica

²⁷ “La progression des fours à l'extérieur aboutit au creusement d'un dernier four dans la paroi même de la grotte. Son fonctionnement déstabilise le granite aboutissant à la destruction du four et de la paroi de la grotte qui est alors transformée en abri ouvert” (AMOURIC, THIRIOT, VAYSSETTES, 1995: 268).

l'ocupació intensiva de les zones disponibles mitjançant una reutilització sistemàtica de l'espai. Així doncs, hi ha una voluntat clara per part dels ocupants de reblir ràpidament les estructures inutilitzades per ocupar els espais circumdants, fet que es manifesta en les alineacions de forns. Aquest model teòric extrapolat a partir de les evidències que el jaciment ens ofereix ens ha de permetre definir un seguit de fases d'utilització del taller i una seqüència cronològica fiable. De tot el conjunt de la terrisseria, onze dels forns han estat datats per arqueomagnetisme i nou d'aquestes estructures per radiocarboni. Una primera publicació dels resultats (PADILLA et alii, 1998) plantejava algunes hipòtesis cronològiques, tot i que encara no estava complert l'estudi de materials ni les anàlisis arqueomètriques que s'han dut a terme en els darrers anys. Si bé es cert que el material ceràmic de la terrisseria presenta una gran homogeneïtat i, a priori, no permet una datació fiable dels diferents testers, l'estudi posterior d'aquests materials, a la llum de les datacions per radiocarboni i arqueomagnetisme de les estructures, complementat per les anàlisis arqueomètriques, ha permès detectar petites variacions morfològiques que encaixen i corroboren les diferents fases de la terrisseria i que possibiliten un plantejament dels resultats que ofereix l'anàlisi de la producció ceràmica també en clau evolutiva.

Si prenem com a referència primera les datacions publicades el 1998 (PADILLA et alii, 1998), que reproduïm a la taula adjunta (*taula 1*), veiem com els autors ens presenten les dades agrupades en quatre conjunts en funció de la ubicació de l'espai en qüestió respecte al plànol general del jaciment (*fig. 166*). Els grups de dades proposats, no impliquen, en principi, cap cronologia, perquè els forns dels diferents grups es poden encavalcar en el temps. Una primera anàlisi d'aquestes dades ens mostra que el forn CDA-99-J, que no correspondria a un final de sèrie és comparable al forn CDA-99-R, tot i ser el primer una mica més recent. Al grup II, els forns CDA-99-P i R semblen ser un (P) una mica anterior a l'altre (R) i aquest darrer contemporani de CDA-99-H, situat al final d'una alineació al grup III, mentre que el forn CDA-99-A, també al final d'una alineació del grup II, és més recent que CDA-99-H. Tot plegat sembla indicar, d'una banda, que el taller evoluciona realment cap al nord i, de l'altra, podria datar la transformació de la gruta en abric al descobert. Pel que fa al grup III, s'han obtingut dues datacions per al

forn CDA-99-X, de les quals és més versemblant la primera per la posició que el forn ocupa enmig de l'alineació. Finalment, el forn CDA-99-AF hauria estat el darrer de la seva alineació i presenta una datació similar a la de CDA-99-H, per la qual cosa podríem parlar de sèries amb la mateixa data d'esgotament, tot i que no necessàriament han de tenir la mateixa data d'inici.

Grup I	Grup II	Grup III	Grup IV
	Sondeig IX: Ly-5493 1160 +/- 120 BP (662 – 1127 dC)	Forn X: UBAR-328 1120 +/- 50 BP (810 – 1107 dC)	
Forn U: Ly-7259 935 +/- 40 BP (1029 – 1029 dC)	Forn P: UBAR-325 940 +/- 60 BP (1010 – 1220 dC)		
Forn J: Ly-5491 830 +/- 45 BP (1057 – 1262 dC)	Forn R: UBAR-326 820 +/- 50 BP (1049 – 1290 dC)	Forn H: UBAR-324 850 +/- 50 BP (1043 – 1280 dC)	Forn AF: Ly-7258 885 +/- 40 BP (1044 – 1246 dC)
Forn U: Ly- 6780 780 +/- 35 BP (1001 – 1410 dC)		Forn T: Ly-7260 745 +/- 40 BP (1227 – 1360 dC)	
Obrador 1: Ly-5492 630 +/- 45 BP (1281 – 1600 dC)		Forn X: UBAR-327 780 +/- 50 BP (1063 – 1304 dC)	
	Forn A: Ly-5490 535 +/- 40 BP (1038 – 1434 dC)		

Taula 1: Resultats de les datacions per radiocarboni (PADILLA et alii, 1998: 422)

En un intent de sintetitzar en conjunt l'evolució estrictament cronològica de les estructures d'una banda, i, per l'altre, el procés de desplaçament de les instal·lacions de l'espai, proposem a continuació una seqüència de sis fases de producció que podrien respondre de forma teòrica a bona part de la vida útil del taller (*fig. 167*). És necessari tenir present que el fet que no totes les fases han arribat als nostres dies amb el mateix nivell de detall i que la construcció de la pista forestal que, afortunadament va permetre el descobriment del conjunt arqueològic, també va destruir bona part de les estructures corresponents a les fases centrals del taller, de tal manera que només ens han arribat algunes traces tènues d'un període més antic i un gran conjunt d'estructures que van pertànyer a la fase final del taller.

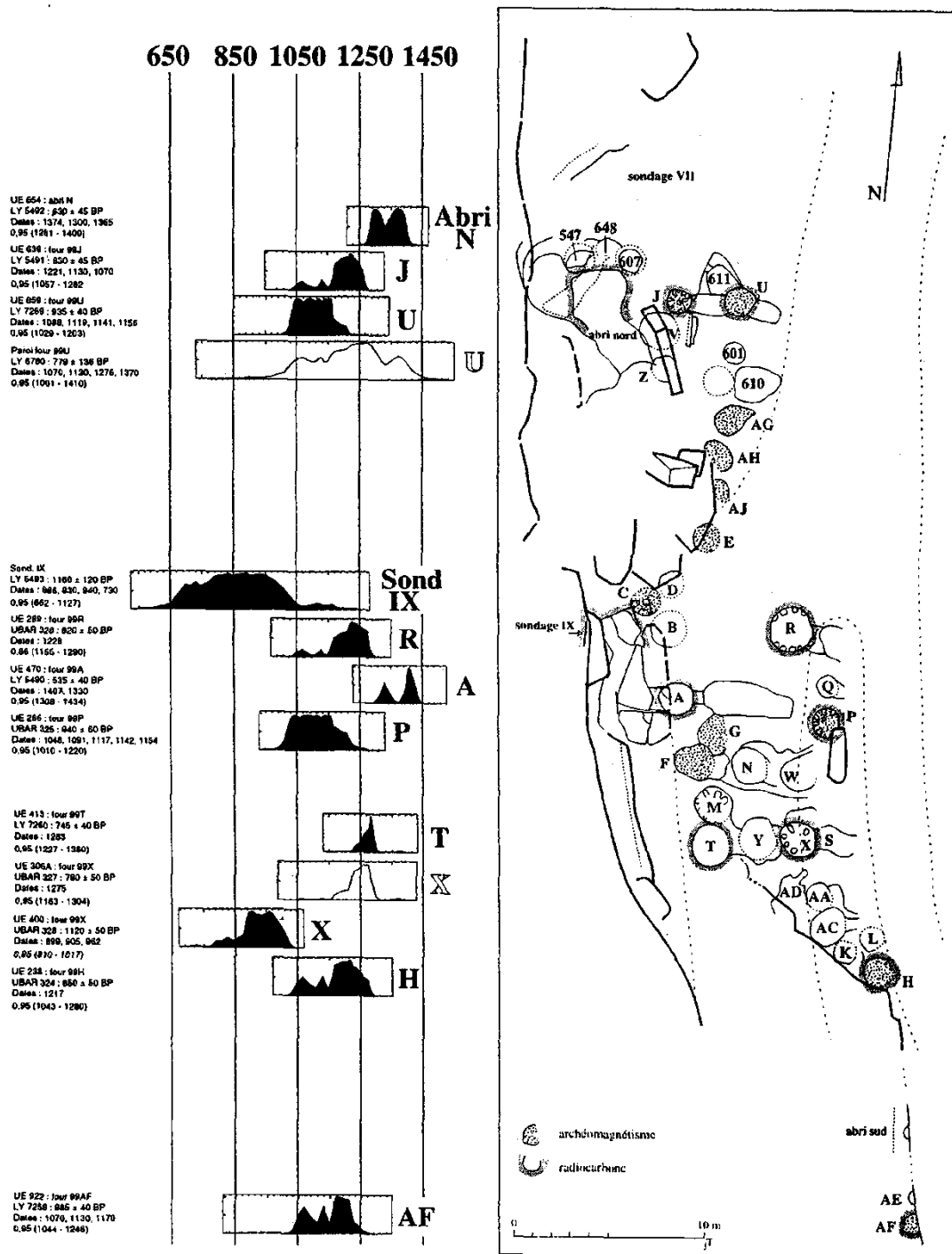

Fig. 166: Plànol simplificat de les zones mostrejades de Cabrera d'Anoia (dreta) i diagrama per grups de dades amb els resultats obtinguts per radiocarboni, segons Jacques Thiriot. (PADILLA et alii, 1998: 420).

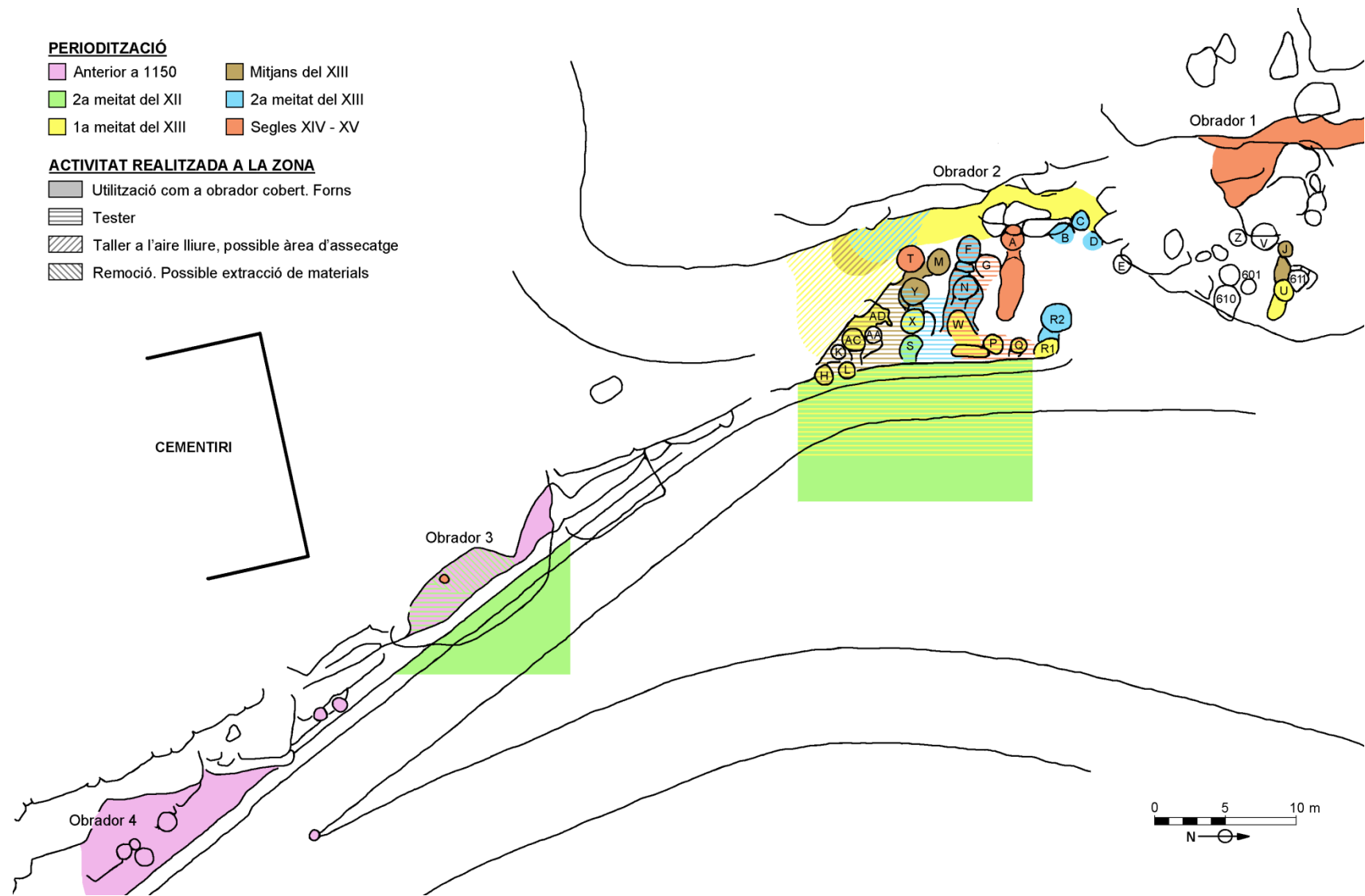

Fig. 167: Esquema d'evolució per fases sobre la planta general del jaciment. Els colors representen la cronologia de les diferents fases i les trames les diferents activitats realitzades.

En un primer moment d'utilització (fase 1) s'utilitzen els obradors 3 i 4, emplaçats a les grutes de la terrassa inferior. Sabem molt poc respecte de l'obrador 4, pràcticament arrasat en la seva totalitat, del qual només se'n conserven algunes sitges, com hem vist, que han quedat penjades del vessant. El desplaçament lògic de la terrisseria en èpoques posteriors ens duria a pensar que l'obrador 4 hauria estat utilitzat en una època anterior a l'obrador 3, iniciant l'evolució cap al nord que hem esmentat anteriorment. Estem parlant d'una etapa segurament anterior al segle XII, tot i la escassetat de dades. Les restes molt malmeses dels forns CDA-99-AF i AB, també arrasats i penjats al vessant podrien haver estat en funcionament en aquest moment.

En una fase una mica més tardana (fase 2) la balma corresponent a l'obrador 3, ja no s'utilitza com a obrador sinó com a àrea auxiliar associada al funcionament de diversos forns. D'aquesta època, que s'estendria com a molt tard fins la segona meitat del segle XII i que possiblement sigui anterior, data el tester 120, recuperat a l'àmbit A, amb materials força singulars. En aquest moment, a la terrassa intermèdia és molt probable que hi hagués activitat habitual. Les estructures excavades just al marge de la carretera, força allunyades encara del límit de les balmes semblen ser els darrers forns d'algunes alineacions similars a les que es detecten uns metres més a l'est en una fase posterior. Hauríem de considerar el forn CDA-99-S com un dels darrers d'aquesta etapa. D'haver pogut recuperar algun material corresponent a aquesta fase inicial en aquesta zona, podríem establir comparacions amb els procedents del tester antic, però a causa de l'arrasament de l'àrea ens hem de limitar a plantejar hipòtesis amb prudència. Les datacions que el radiocarboni ofereix per a l'obrador 2 (662 – 1127 d. J), a partir dels sondejos realitzats durant les primeres excavacions són primerenques i la seva forquilla cronològica és potser massa àmplia, però semblen indicar que les grutes ja estaven en funcionament durant el segle XI, per la qual cosa no és agosarat suposar una activitat regular a la terrassa intermèdia durant aquesta època. En la que possiblement els forns CDA-99-K i L haurien estat en funcionament.

Posteriorment als nivells de rebliment de l'obrador 3, l'activitat s'hauria centrat a la terrassa intermèdia (fase 3). En aquest sector, una primera línia d'estructures conservades dibuixada pels forns CDA-99-H, AC, AD, X, W, P, Q i R hauria funcionat a

ple rendiment durant el segle XII; així semblen indicar-ho les datacions de les estructures CDA-99-H (1043 – 1280), CDA-99-P (1010 – 1220) i CDA-99-R (1049 – 1290). Durant aquesta etapa, l'obrador 2 hauria estat allotjat en grutes força profundes i una zona d'abric descobert que podria haver estat l'àrea d'assecat a la zona d'accés a la terrassa, essent utilitzat com a tester el pendent on s'hi haurien situat les possibles estructures de la fase anterior. (PADILLA et alii, 1998: 422). La terrassa superior no serà sistemàticament explotada fins més tard, però el forn CDA-99-U potser hauria estat en funcionament en paral·lel a la bateria de forns esmentada anteriorment.

L'avançament en progressió frontal vers la balma continua des del sud (fase 4) amb les estructures CDA-99-Y i M, que segueixen l'alineació anteriorment iniciada amb l'aprofitament del forn CDA-99-S per a la construcció de CDA-99-X i d'aquest darrer per a la construcció de CDA-99-Y. Els testers experimentaran un lleuger avançament també cap a la línia de la balma, sobre la zona dels antics forns CDA-99-H, L i AD. En aquest moment ens trobem en ple segle XIII i el gran tester evolutiu (u.e. 374) en les seves diferents fases, segurament format a partir dels treballs als forns CDA-99-Y i M en aquest moment, ens permet recuperar bona part de la producció fallida d'aquest període. L'obrador 2 segueix en ús així com les àrees annexes de l'abric i, a la terrassa superior, ja devia funcionar el forn CDA-99-J.

Cap a la segona meitat del segle XIII, esgotada ja una primera alineació de forns, es produeix un desplaçament en progressió lateral cap al nord dels forns de la terrassa intermèdia (fase 5). És el moment de l'alineació de les estructures CDA-99-F i N i l'avançament continuat dels testers. No sabem si l'obrador 2 segueix en funcionament o no, però en tot cas, les grutes ja no devien ser tan profundes i l'abric descobert devia haver guanyat terreny. En aquest moment, el forn CDA-99-R2 sembla seguir en funcionament, així com els forns de la terrassa superior. Aquesta serà l'etapa prèvia al final de la terrassa intermèdia, fins que finalment, l'obrador sigui desplaçat a la terrassa superior. Aquesta etapa final (fase 6) està documentada per l'ús de les estructures CDA-99-A i T. El forn CDA-99A, la datació del qual ens ofereix una forquilla entre 1308 – 1434, ens permet suposar que el trasllat de l'obrador 2 és anterior al

segle XIV i que possiblement per aquestes dates el sostre corresponent a les estructures CDA-99-B, C i D ja s'hagi enfonsat. Paral·lelament, en aquest moment semblaria haver una darrera intervenció a la balma de la terrassa inferior, on s'hauria reblert definitivament la sitja amb l'abocament d'un tester, a jutjar pels paral·lelismes existents entre el rebliment de la sitja (u.e. 966) i la producció de la darrera coccio de CDA-99-T. L'obrador 1, emplaçat a l'abric de la terrassa superior, i el forn CDA-99-A presenten la cronologia més tardana de la terrisseria (fase 6b²⁸), que arriba fins ben entrat el segle XV. Aquest obrador és clarament posterior a les estructures CDA-99U i J de la mateixa terrassa i la datació per radiocarboni indica una cronologia compresa entre 1281 – 1400. A la terrassa intermèdia, durant l'època de funcionament de CDA-99-A s'origina un tester tardà, probablement a conseqüència de la utilització d'aquest forn sobre la fossa corresponent a les antigues estructures dels forns CDA-99-F i N (u.e. 199).

D'aquesta manera, les datacions corroboren un model teòric que respon a una terrisseria que es desplaça successivament en dues direccions: d'una banda un avançament inicial en direcció a les balmes, perpendicular a la línia de les terrasses i; de l'altra, un desplaçament lateral al llarg d'aquesta línia i orientat cap al nord. El conjunt mostra de forma extraordinària l'aprofitament avantatjós d'un relleu agrest que dificulta l'assentament continuat a voluntat dels terrissers, però que, en canvi, els impulsa a optimitzar l'espai i aprofitar les característiques favorables que aquest relleu accidentat ofereix.

²⁸ No sembla adequat distingir dues fases en aquesta etapa final, perquè els forns CDA-99-A i T haurien estat contemporanis durant un període de temps considerable, potser al voltant de 50 anys segons les datacions, tot i que la producció ceràmica presenta algunes diferències tecnològiques evidents. En tot cas, sembla ser que el forn CDA-99-A i l'obrador 1 constitueixen efectivament la darrera etapa productiva del taller i per això ho indiquem amb la nomenclatura 6b per a aquest darrer moment.